

"דור דור ודורשיו"

שוקי פרייזלר וסעדיה כברה

מבוא

מגמתנו במאמר זה לעשות השוואה בין דרכי הפעולה של אליהו ואלישע. לשם כך צריך מעט רקע על התקופה המדוברת. עם עליית אחאב לשלטון על ממלכת ישראל (מל"א טז, כט), החל שלב חדש בהדרדרות הרוחנית של ממלכת ישראל. עד עתה, מלכי ישראל הלכו בדרכו של ירבעם בן נבט. שהיתה עבודת ה' בבמות. כמובן שזו דרך מעוותת, אך למרות הכל, זאת עדיין עבודת ה'. אחאב (בהשפעת אשתו הנכריה, איזבל בת אתבעל¹ מלך צידונים) הפסיק לעבוד את ה' והחל לעבוד את הבעל ואת האשרה. עוצמת החריפות של חטאי אחאב מבוטאת בפרק טז' פס' לג': "ויוסף אחאב לעשות, להכעיס את ה' אלקי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו".

הדרדרות זו לא היתה נחלתו הבלעדית של אחאב, אלא של העם כולו [אמנם בהסתייגות מסוימת, כי אצל העם אנו מוצאים פסיחה על שתי הסעיפים (עיי' מל"א יח, כא) דהיינו: עבודת הבעל במקביל לעבודת ה'].

בנית העיר יריחו, למרות קללת יהושע (יהושע ו, כו), דווקא בתקופה זו, מעידה על ירידה רוחנית בעם.

מצב רוחני ירוד זה המשיך עד סוף בית אחאב. בתקופה זו פעלו בעם ישראל שני נביאים מרכזיים, הלא הם אליהו ותלמידו אלישע. במאמרנו ננסה לנתח את דרכו הנבואית של כל אחד מהם, תוך עמידה על השווה והשונה שביניהם ועל המסרים שניתן להפיק מכך.

1. שם המבטא את עבודת הבעל.

הבעל היה כנוי לאל הגשם, ופעולת הורדת הגשמים לאדמה "ע"י הבעל" נתפסה ע"י עובדיו כפעולת העברת הזרע מהבעל לאשה, וכמו שהגשם גורם לאדמה להזריע זרע כן הבעל גורם לאשה להזריע זרע (בעקבות זאת נקראת עונת הגשמים בשם "רביעה" ושדה המושקית ע"י גשמים בלבד נקראת "שדה בעל").

דרכו הנבואית של אליהו

"ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב, חי ה' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר, כי אם לפי דברי" (מל"א, יז, א'). זוהי הכרותנו הראשונה עם דמותו של אליהו- דמות בלתי מוכרת לנו- הפותחת במיצוי הדין עם עם ישראל ללא רחמים, בבצורת קשה וממושכת², שנמשכה שלש שנים (יש לציין, שאליהו לא הוריע כמה זמן תמשך הבצורת, דבר שמגביר את המתיחות והסבל בעם). בצורת זו היתה כה קשה, עד שהמלך בכבודו ובעצמו נאלץ לחפש מקורות מים (מל"א יח, ה).

דוגמא נוספת למיצוי מדת הדין ע"י אליהו באה לידי ביטוי בהריגת המשלחות של אחזיה "ואם איש אלקים אני, תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך" (מל"ב א, י).

מפשט הכתובים נראה שאליהו נקט בקיצוניות בדרך של מדת הדין. בירושלמי מובא: "שאלו לנבואה חוטא מה עונשו, אמרה להן- הנפש החוטאת היא תמות" (ירושלמי מכות פ"ב הלכה ו').

לנביא קשה לקבל את הסלחנות לפושעים. הנביא חוזר ואומר לעם, שאם יחטאו, יקבלו עונש זה או אחר, ומה שקורה בפועל, שהעם חוטא והעונש מתמהמה. (לאו דוקא בעקבות חזרה בתשובה, אלא גם בזכות מדת "ארך אפיים של הקב"ה). הנביא רואה בזה פגיעה באמת ופגיעה באמינותו. מעתה, כבר לא ישמעו לו ולא יחזרו בתשובה. התוצאה של מדת הרחמים, שחוטא נשכר וידי הצדיקים מתרפות. מלאכי מציין נקודה זו:

"אמרתם שוא עבד אלקים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני ה' צבאות. ועתה אנחנו מאשרים זדים, גם נבנו עשי רשעה, גם בחנו אלקים וימלטו". (פ"ג פס' יד-טו).

---

2. מצד אחד זהו ענש חמור, במיוחד בתקופה העתיקה שבה לא היו אמצעים כמו של היום לאגירת מים לזמן ממושך. אך בנוסף למימד של הענש ישנה כאן מלחמה נגד עבודת הבעל והכרזה שלא הבעל מוריד גשם אלא הקב"ה (ועיין הערה 1) ולכן: "אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" (מל"א יז, ז).

וכן יחזקאל אומר: "בן אדם, מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל לאמר יארכו הימים ואבד כל חזון" (פ"ב פס' כב'). וכן: "בן אדם, הנה בית ישראל אומרים החזון אשר הוא חוזה לימים רבים, ולעתים רחוקות הוא נבא" (שם פס' כז').

ואם כך פני הדברים בנביאים בכלל, אצל אליהו הדבר בולט ביתר שאת, וזאת מפני שאלהו מתנבא בתקופה שבה העבודה זרה הגיעה לשיאים חדשים, ועם כל זה, ממלכת אחאב משגשגת מבחינה כלכלית וצבאית.³

יחס הקב"ה לדרכו של אליהו

בשלב זה יש לשאול, האם דרך נבואית זו, המבוססת עקרונית על יסוד מדת הדין, רצויה בעיני הקב"ה?

"ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים - משל למלך שהיו לו כוסות ריקים. אמר המלך: אם אני נותן לתוכן חמין - הם מתבקעים. צונן - הם מקריסים. ומה עשה המלך? ערב חמין בצונן ועמדו. כך אמר הקב"ה: אם כורא אני את העולם במידת הרחמים - הוי חטייה סגיאינן (חוטאים רבים). במידת הדין - היאך העולם יכול לעמוד? אלא הרי אני כורא אותו במידת הדין ובמידת הרחמים והלוואי ויעמוד". (ב"ר פרשה יב, אות טו).

רעיון דומה רואים בהמשך הירושלמי שהבאנו לעיל "שאלו לקב"ה חוטא מה עונשו? א"ל: יעשה תשובה ויתכפר לו". וזה בניגוד לגישת הנבואה המוצגת בתחילת אותו מדרש שאומרת "הנפש החוטאת היא תמות".

מדרשים אלו, ועוד רבים שלא ציינו, מבטאים את היסוד בהנהגתו של הקב"ה, שבמציאות של העוה"ז יש לנהוג גם ע"פ מדת הרחמים.

עפ"ז ננסה לברר מה יחסו של הקב"ה למעשי אליהו באופן ספציפי. הגמרא בסנהדרין (קיג ע"א) מספרת על מעמדו המיוחד של אליהו, שהקב"ה מסר לו מפתח של גשמים, למרות שזהו אחד מ-ג' מפתחות שלא נמסרו לשליח.

3. רואים שלאחאב ישנה שליטה על העמים שמסביב ויכול להכריח אותם לחפש את אליהו, כדברי עובדיהו: "אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני (=אחאב) שם לבקשך ואמרו אין, והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה" (פ"ח, י') - חז"ל לומדים מכאן שאחאב היה אחד מג' המלכים שמלכו בכפה (עיינן מגילה יא); ואכן רואים ש"מישע מלך מואב היה נקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף צמר" (מל"ב ג, ד) וכן בתחום הכלכלי המצב, כנראה, לא היה כה גרוע ואחאב הרשה לעצמו לבנות לו בית שן... (שם כב, לט')

משמעות הדבר, שבכל הקשור להורדת הגשמים ולעצירתם, הדבר נתון לשיקול דעתו של אליהו ולהחלטתו. ולמעשה, הדבר בולט בכתובים עצמם בהכרזת אליהו על הבצורת: "חי ה'... אם יהיה השנים האלה טל ומטר, כי אם לפי דברי".

חשוב לציין, שאחרי כל זה, הקב"ה הוא זה שמוריד בפועל את הגשמים, ונתינת המפתח לאליהו היא רק בבחינת "צדיק גוזר והקב"ה מקיים". אין זה אומר, שאליהו כופה את דעתו על הקב"ה חלילה, אלא שהקב"ה נותן גיבוי להחלטות אליהו. ועל כן נמצא את אליהו במעמד הר הכרמל מכריז בריש גלי: "היום יודע כי אתה אלקים בישראל ואני עבדך, ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה".

ניתן לומר, שעצם העובדה שהקב"ה בוחר דוקא באליהו ומוסר דוקא לו את "מפתח הגשמים", מעידה על מגמתו של הקב"ה לנהוג בדורו של אחאב באופן זמני במדת הדין, ולכן בחר באדם שמזדהה עם מדת הדין ונוטה ללכת על פיה.

תוצאותיה של דרכו הנבואית של אליהו

מעמד הר הכרמל, שבו קידש אליהו שם שמים ברבים, וכל העם אמר "ה' הוא האלקים, ה' הוא האלקים", מפתח לנו מערכת ציפיות גבוהה, שתפסק עבודת הבעל וכולם ידעו את ה' למקטנם ועד גדולם, ושאליהו הנביא, שהיה עד כה מנותק מהעם (יפורט להלן), יהפך מעתה לדמות הדומיננטית, שאליה נושא העם את עיניו.

אלא, שהמציאות טופחת על פנינו, וכפי שנראה בהמשך, גם על פני אליהו.

איזבל מיד כששומעת על שאירע בכרמל, מכריזה על אליהו כפושע מבוקש ואליהו נאלץ שוב לברוח. ונשאלת השאלה, איפה העם שצעק אתמול בטקס רב הרושם: "ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים"? למה הם לא מסייעים לאליהו? למה הם לא הורגים את איזבל? אלא, מוכח מכאן, שלא חלה התקדמות ניכרת במצבו של העם מכפי שהיה לפני מעמד הר הכרמל.

כשאליהו רואה את המצב, הוא מתאכזב קשות מהעם, ומחליט שאין כאן מקום להמשיך במדת הרחמים ואפילו מדת הדין לא תעזור, העם ימשיך בשלו. כנראה, התורה היא מעבר ליכולתו של עם ישראל, ואולי עדיף "להחזיר" אותה לקב"ה מאשר להשאירה אצל עם ישראל, ויתיחסו אליה בזלזול. אליהו הולך להר חורב, אך לא בשביל לקבל תורה, אלא

בשביל "להחזיר" את התורה, ואומר שם לקב"ה "קנא קנאתי להי' אלקי צבאות, כי עזבו בריתך בני ישראל, את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב". (בולט כאן הקטרוג על עם ישראל, ובהמשך נעמוד על יחסו של הי' לכך).

ישנה כאן הקבלה ניגודית בין אליהו ומשה. גם משה ראה את העם ברגעי שיא במעמד הר חורב, ומיד אח"כ ראה אותם בשפל המדרגה בחטא העגל.

אך משה בניגוד לאליהו, לא מתיאש מהעם, אלא מתפלל בעדם ומסנגר עליהם.

משה מוכן אפילו למסור את נפשו למען עם ישראל "ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב). אליהו לעומתו לא מוכן למסור את נפשו למען עם ישראל ואומר: "כי עזבו בריתך בני ישראל... ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה" (מל"א יט, י)⁴

תגובת הקב"ה על מסקנת אליהו

הקב"ה מגיב על ההתפרצות של אליהו במחזה נבואי, שבו היו רוח סערה, רעש ואש, ובכולם מודגש שלא בהם מתגלה הי', אלא דווקא בקול דממה דקה.

נסביר את משמעותו הסימלית של המחזה הנ"ל ע"פ דרכו של הרלב"ג. "וכאלו באר בזה, שאלו הרעות שיבואו להם בהדרגה אינם מכוונות מהשי"ת... לפי שהרעות הבאות על צד הקנאת המוסר לא יועילו להם,

---

4. ישנן עוד הקבלות בין מעמד הר חורב של אליהו למעמד הר חורב של משה: במדרש בילק"ש מובא: "ואתה מוצא שמשה ואליהו שווים זה לזה לכל דבר, משה נביא ואליהו נביא, משה נקרא איש האלקים ואליהו נקרא איש האלקים, משה עלה למעלה ואליהו עלה למעלה, משה הרג את המצרי ואליהו הרג את חיאל [בית האלי], משה נתכלכל ע"י אשה (בת יתרו) ואליהו נתכלכל ע"י הצרפתית, משה ברח מפני פרעה ואליהו ברח מפני איזבל, משה ברח ובא לבאר ואליהו ברח ובא לבאר שנאמר: "ויבא באר שבע".

משה כנס את ישראל לפני הר סיני ואליהו כנס להר הכרמל,

משה ארבעים יום וארבעים לילה לא אכל ואליהו הלך ארבעים יום

וארבעים לילה בלא אכילה וכו'".

הלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש"י". כלומר, גם ה' מודע לכך, שדרך הענישה הקשוחה (רוח, רעש, אש) שנקט בה אליהו - נכשלה. אך בניגוד לאליהו, אין הוא מתיאש מעם ישראל אלא מציע לנהוג עמם בסגנון שונה, בקול דממה דקה, בחינוך בדרכי נעם בצורה איטית ויסודית.⁵

---

5. לדבר הרלב"ג יש ביסוס בדברי חז"ל המובאים בילק"ש ח"ב רמז ריז' ובמדרש אליהו זוטא פ"ח:

"מה לך פה וגו', קנא קנאתי וגו', וכשומר הקב"ה לאליהו מה לך פה אליהו, היה לו לומר לפני הקב"ה - רבש"ע בניך בני בחוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב שעשו רצונך בעולם, ולא די שלא אמר כן אלא אמר קנא קנאתי לה' אלקי צבאות. מיד התחיל הקב"ה לדבר עם אליהו דברי תנחומין ואמר לו: כשנגליתי ליתן תורה לישראל לא נגלו עמי אלא מלאכי השרת שהן רוצין בטובתן של ישראל שנאמר: ...צא ועמדת בהר לפני והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מברק הרים ומשבר סלעים לפני ה', לא ברוח ה'. ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש, לא באש ה'.

ואחר האש קול דממה דקה". מה עשה הקב"ה? המתין לו לאליהו ג' שעות ועדיין הוא עומד בדבריו הראשונים ואמר עוד פעם: "קנא קנאתי לה' אלקי צבאות". באותה שעה אמר לו הקב"ה לאליהו: "לך שוב לדרכך מדברה דמשק ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח למלך תחתך" - ומה שיש בדעתך אין אני אוכל לעשות...!

וכן מדרשים רבים בכוון זה. אך ישנה גם גישה פרשנית שרואה אחרת את כל המעמד בהר חורב.

הרד"ק (מל"א יט, יג) אומר: "והנראה בעיני כי כל זה היה גמול למעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם ה' בתוך בני ישראל והחזירם למוטב, עד שאמרו כולם: "ה' הוא האלקים, ה' הוא האלקים", והרג נביאי הבעל - גמלו האל בצדקו והביאו אל מקום הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה. וצריך להתבונן ברוח וברעש ובאש ובקול דממה דקה" - ועיין גם בפרושו שם להמשך המעמד.

למרות המסר שבמעמד, אליהו נשאר בשלו וכאשר ה' חוזר ושואל אותו "מה לך פה אליהו", אליהו חוזר על דבריו הראשונים באותה הלשון "קנא קנאתי וגו'". כלומר, אליהו לא קיבל את המסר.

וכאן מטיל הקב"ה על אליהו שלוש משימות לסיום:

א. משיחת חזאל למלך על ארם. ב. משיחת יהוא למלך על ישראל.

ג. משיחת אלישע לנביא במקומו.

לאור הנאמר לעיל, הציווי למשוח את אלישע במקום אליהו מובן ביותר. הקב"ה מפטר את אליהו מכיון שגישתו לא מתאימה לעם במצבו הנוכחי (שעדיין לא אידאלי). או כדברי חז"ל "אי אפשרי בנבואתו של זה".

אולם, מצד שני, הקב"ה נותן לשלושת המינויים משמעות של מדת הדין "והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא, והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע", וצריך להבין את היחס בין פיטורי אליהו שמסמלים את התנגדות ה' לדרכו, לבין מגמת הפורענות שקימת במשימות של אליהו, שלכאורה מהווה המשך ישיר לדרכו של אליהו, ביוזמת הקב"ה!

בעיה נוספת שמתעוררת, כיצד אנו רואים את אליהו ממשיך לתפקד כנביא גם לאחר פיטוריו? [בכרם נבות (פרק כא) ובפרשת הדרישה בבעל זבוב (מל"ב פרק א')⁶] אלא שיש להבין, שישנה הפרדה בין הנהגת הקב"ה את כלל ישראל, לבין הנהגה פרטית. כלל ישראל כולו, לעולם לא יעזוב לגמרי את הקב"ה. אמנם, יתכן שיחידים יעזבו את הקב"ה, אפילו אם הם מהווים רוב רובו של העם, אך תמיד ישארו בעם דורשי אלקים, אותם "שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו".

---

6. לא הזכרנו תפקיד נוסף של אליהו שמופיע בדה"ב כ"ב: "ויבא אליו (=אל יהורם בן יהושפט) מכתב מאליהו... תחת אשר לא הלכת בדרכי בגלל הבעייתיות בהבנת המקרה הנ"ל. ואין כאן המקום להאריך. יהושפט אביך... הנה ה' נגף מגיפה גדולה וכו' "

לכן, מסקנתו של אליהו, "כי עזבו בריתך בני ישראל" לא מקובלת על הקב"ה⁷. היו פרטים (רבים אמנם) ש"עזבו בריתך". אך לא מדובר בכל בני ישראל, עדיין יש שבעת אלפים כשרים (למרות שהם מיעוטא דמיעוטא).

וזו הסיבה שבמישור הכללי ישראלי, אין להחזיר את התורה ואין לנהוג במידת הדין ולנטשו. אלא רק באותם פרטים שעזבו בפועל את הקב"ה, בהם צריך לנהוג במדת הדין כפי שהדבר מתבטא בשלושת המשימות הנ"ל. ובאשר לפיטורי אליהו. ממעמד הר חורב, אנו לא שומעים יותר על אליהו כנביא של עם ישראל, ובכל המלחמות שמתוארות מכאן ועד הסתלקותו, מוזכרים נביאים אחרים ולא אליהו.

הופעותיו הבודדות לאחר מעמד הר חורב היו קשורות לבית אחאב, ומגמתן היתה אחת: מיצוי מדת הדין עד תום עם בית אחאב! לשם הטיפול בפרטים המהווים את מוקד הרשעה, דוקא אליהו הוא הנביא המתאים ביותר. אבל רק לשם כך.

דרכו הנבואית של אלישע

הנביא שנבחר להנהיג את כלל ישראל במקום אליהו, היה אלישע. (את אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיך") ועלינו לראות כיצד, ועד כמה, התאים אלישע לתפקיד זה.

עם ישראל באותה תקופה, היה זקוק למנהיג רוחני שלא יתיאש מהעם, אלא להיפך, יפעל למען תקונו של העם. וזאת ע"י חיזוק הקשר בין המנהיג לעמו ובין המנהיג והמלכות.

7. כמאמר הזוהר-"קנא קנאתי ואת אלישע וגו' תמשח לנביא תחתיך" אמר לו קב"ה (לאליהו) עד מתי אתה מקנא לי, טרקת גלא דלא יכל לשלטאה בך מותא ללמא, ועלמא לא יכל למסבלך עם בני [שאתה מקטרג עליהם], אמר לו (אליהו להקב"ה): "כי עזבו בריתך בני ישראל וגו' " אמר ליה הקב"ה לאליהו, חייך דבכל אתר דבני קיימו קיים קדישא, אנת תהא זמין תמן וכו'... תא חזי מה גרם ההיא מלה דאליהו? דכתיב: והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו. אמר ליה קב"ה (לאליהו): מכאן והלאה דלא יכיל עלמא למסבלך עם בני [כי תקטרו עליהם] "ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתיך" - יהא נביאה אחרא לגבי בני [יהיה נביא אתר לבני] ואת תסתלק לאתרך (זוהר ויגש כ"ט ב').

סקירה קצרה על חייו ופעלו של אלישע, תראה לנו שאכן הוא מתאים לתפקיד זה וביצע אותו בנאמנות.

במפגשנו הראשון עם אלישע (מל"א, יט, טו-כא) הכתוב טורח להדגיש לנו פרט טכני שולי כביכול: "והוא חורש שנים עשר צמדים לפניו, והוא בשנים העשר".

אלא שלפרט זה יש משמעות סמלית, שמבטאת את יכולתו להנהיג את שנים עשר שבטי ישראל. בספור זה אנו גם רואים שאלישע קשור אל העם ומעורב בו - "ויתן לעם ויאכלו".

מיד לאחר הסתלקות אליהו מגיע אלישע ליריחו ויושב שם בתוך העם, ויש לכך משמעות סמלית עמוקה לאור הרקע הפרובלמטי של יריחו באותה תקופה. כידוע, נאסרה יריחו בבניה ע"י שבועה שהשביע יהושע את העם, והקללה שקלל את בניה. שבועה זו לא הופרה עד ימי אחאב ע"י חיאל בית האלי, שאכן נתקיימו בו קללות יהושע [וחז"ל מוסיפים שאליהו הרג את דניאל בעקבות מעשהו זה וגזר בעקבות כך בצורת על העם... - ומכאן סמיכות העניינים... - ילק"ש רמז כט'].

כלומר, יריחו מקבלת צביון של עיר מרדנית שכל הורתה ולידתה במדה מסוימת, באיסור, ובכל זאת אלישע יושב בה (במגמה חינוכית כמובן). עממיותו של אלישע באה לידי בטוי גם בעשיית נסים רבים לצרכי אנשים פרטיים: כאשר לאנשי יריחו יש בעיה במקורות המים אלישע מסייע בנס והבעיה נפתרת; כאשר לאשה מסוימת ישנן בעיות כלכליות, אלישע מסייע לה במעשה נס (רבוי השמן), ואם השונמית עקרה ללא בנים גם בעיה זו נפתרת, וגם כשהבן הנולד נפטר, אלישע מחייהו. וכן הדבר לגבי יתר נסי אלישע: הכשרת סיר נזיד לאכילה, נס האכילה וההותרה, והצפתו של גרזן הברזל.

נקל להבין, לאור הנ"ל, את מעמדו החברתי המיוחד אותו קנה לעצמו אלישע כנביא פופולארי ואהוד, אשר הלכו אליו מדי חודש ושבת לשמוע את דבר ה' (מל"ב ד, כג). ולא רק בעם ישראל יצא שמו אלא הגיע אפילו עד לדרגים הגבוהים של שטונות אומה"ע (נעמן - מל"ב ה', בן הדוד השולח לדרוש את ה' בחוליו - מל"ב ח, ז).

מלבד זאת, אלישע גם לא חכה שיבואו אליו אלא יצא אל העם וחי בסבלותיו במלחמה נגד מואב יוצא בעצמו לשדה הקרב (מל"ב ג') וכן משתתף עם בני הנביאים בבניית המקום החדש בירדן (מל"ב ו'). לאור האמור לעיל מתגלית לעינינו גישתו הנבואית של אלישע.

מציאותו המתמדת של אלישע כאיש אלקים בתוך העם והפצת הנסים, מגמתן להראות לעם שיש ה' בקרבם ועי"כ לקשור אותם אל הקב"ה. גם לאופן עשית הנסים יש משמעויות חינוכיות ועל זה נאריך את הדבור בהמשך.

גישה נבואית זו מנוגדת לגישתו של אליהו, שהתרחק מהעם והגיע למצב שבו לא רק שלא הזמינו אותו לבוא איתם, אלא אפילו רדפו אחריו. ההבדל במעמד החברתי ניכר גם ביחס של האשה המארכת בכ"א מהמקרים. אצל אליהו, המארכת אומרת: "באת אלי להזכיר עונתי" (מל"א יז, יח) ורק לאחר שמחיה את בנה היא אומרת "עתה זה ידעתי כי איש אלקים אתה וכו' ". ואילו אצל אלישע, המארכת אומרת: "הנה נא ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא... נעשה נא עלית קיר וגוי" (מל"ב ד, ט-י). אליהו לא נמצא בתוך העם בחיי היומיום, אלא בבחינת "הופיע מהר פארן ואתא מרבבות קודש, מימינו אשדת למו", ומנחית על העם נסים גדולים כמו מה שהיה בהר הכרמל. אלו נסים חד פעמיים בעלי רושם חזק אך מידי וחולף, שלא מועיל לתיקון העם.

דרכו החינוכית של אלישע המשתקפת בניסיו

אלישע פועל בחינוך איטי ויסודי והניסים משמשים אצלו ככלי מתודי להעברת מסרים. אנו ננסה להבין את המגמה החינוכית שבכל נס ונס. (כמובן, אנו יוצאים מתוך נקודת הנחה שאפשר היה לפתור כל בעיה בדרך אחרת [או בדרך טבעית, או בנס אחר ששייג את אותה פעולה], ומכיון שאלישע בכ"ז פעל כפי שפעל, משמע שיש מגמה בדרך פעולה זו בדווקא וכנראה טמון בה מסר מסוים שעלינו להבינו). כמובן איננו מתימרים לראות בכך את פשטו הכתובים.

ריפוי המעין ביריחו - אלישע לוקח צלוחית חדשה, רמז לפתיחת דף חדש.

המלח שבד"כ מקלקל מי שתיה, כאן הופך את המים למתוקים, בכך מלמד אותנו אלישע רעיון גדול, שאין רע מוחלט, וגם הגורמים השלילים יכולים להביא תועלת לעם ישראל אם יודעים כיצד להשתמש בהם.

אלישע לא מכרית כוחות אלו אלא מחליש אותם בצורה כזו שיועילו. אולי בגלל זה לא כתוב "וירפאו המים" אלא "וירפו המים", שאמנם הכונה שהמים התרפאו, אך דרך הכתיבה מראה שהרפואה באה ע"י רפיון והחלשת הכוחות השליליים.

בנס פך השמן וכן בנס שאכלו והותירו - אלישע מלמד אותנו שאפשר להפיק הרבה מהמעט שיש, וגם אם למראית עין יש רק מעט טוב בעם (שבעת אלפים אשר לא כרעו לבעל), צריך לעבוד עם מה שיש ולהוציא ממנו הרבה.

בנס הסיר המורעל - אנו לומדים רעיון חשוב, שאפשר לבטל לחלוטין (לא רק להחליש) את הרע ע"י הוספת טוב. מעין דברי הרב קוק: "הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה אלא מוסיפים צדק וכו' " (ערפילי טהר עמוד לט').

מנס הצפת הברזל - ניתן ללמוד, שגם כאשר העם שקוע במעמקי תהום, יש סיכוי להצילו ולהעלותו. אך לשם כך הנביא צריך להתקרב אליו ולזרוק אליו קרש הצלה.

בפקיחת עיני הנער - אנו רואים שטמונים בעם כוחות נסתרים גדולים מאד, ורק צריך לפקוח את העיניים, לראות אותם ולהשתמש בהם. זה הקו המנחה של אלישע ביחס לעם, שצריך לנצל את הכוחות הנסתרים הטמונים בעם ולהוציאם אל הפועל.

הנס שאירע ע"י המצורעים מלמד אותנו, שאף המורחקים אל מחוץ למחנה, שערקו למחנה האויב, גם מהם יכולה לצאת הישועה.

יעודו של אלישע לעומת דרכו הנבואית

עד כה הראינו שאלישע נוקט במדה"ר, אך עלינו לזכור שלמעשה יעודו הנבואי היה "והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע, והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכו' " (מל"א יט, יז-יח). בנוסף לכך, נצטווה אליהו למשוח את חזאל ויהוא, ומאחר שלא עשה כך הוטלו משימות אלו על אלישע.

אלישע באישיותו נטה למדה"ר וגם את נבואות הפורענות שהיה צריך לומר, אמר מתוך רחמים.

משיחת חזאל נועדה לכך שיעניש את ישראל. אלישע לא מזדרז למשחו מיד כשמתחיל לתפקד כנביא, וגם כשמושח אותו, והוא עושה זאת מתוך בכי. משיחת יהוא גם נועדה לכך שיהרוג בעם. אלישע, קודם כל, לא עושה זאת בעצמו אלא ע"י שליח (כנראה כדי שיהוא לא ירגיש את עצמו יותר מדי בעל עוצמה). שנית, אלישע לא אומר לשלוחו שיאמר את יעודו של יהוא אלא "ואמרת כה אמר ה' משחתיך למלך על ישראל, ופתחת הדלת ונסת ולא תחכה". (אל תמתין לכך שיהוא ישאל אותך מה יעודו). אולם, הנער הנביא פעל מעבר למה שנצטווה והתחיל לפרט ליהוא את יעודו כמכרית בית אחאב. (מל"ב פרק ט').

זיקת אלישע לאליהו

עד כה התקבל הרושם שאלישע מייצג דרך הפוכה משל אליהו. אך עלינו לזכור שבסופו של דבר אלישע היה תלמידו של אליהו אשר יצק מים על ידיו, וממילא הוא יונק ושואב מכוחו של אליהו. הדבר מתבטא במספר תחומים אצל אלישע:

עוד בטרם החל אלישע לתפקד כמנהיג רוחני של ישראל, ביקש מאליהו לפני הפרדס "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי" (מל"ב ב, ט) יהי הסבר הפסוק אשר יהי, מכ"מ כוונת אלישע שכוחו ינק מרוח אליהו. ואכן, כשרוצה אלישע לעבור חזרה את הירדן, הירדן לא נבקע אלא כאשר אלישע מיחס זאת לאליהו. הדבר מדוקדק בפסוק: "ויקח את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו ויכה את המים ויאמר איה הי אלקי אליהו? -" ורק אז" אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה" (שם יד'). עובדה זו, שאלישע מצליח גם הוא לחצות את הירדן, מתפרשת בעיני הצופים (בני הנביאים) באותו כיוון ואומרים- "נחה רוח אליהו על אלישע" (שם טו').

היניקה מרוח אליהו מתבטאת יפה לכל אורך דרכו הנבואית של אלישע במעשי נסיו, מבחינת תוכנם ומקומם, ולא עוד אלא שמתקיים בהם "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי".

לאחר פרידתו מאליהו, אלישע מופיע במקומות הבאים:

ירדן - בחציתו.

יריחו - ריפוי המעין.

בית אל - "ויעל משם בית אל... ותצאנה שתיים דבים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים".

גלגל - "ואלישע שב הגלגלה וגו'⁸", רפוי הסיר המורעל ונס האכילה וההותרה.

הכרמל ושומרון - "וילך משם אל הר הכרמל ומשם שב שומרון".

8. לפי סדר הכתובים הגלגל מופיע במסלול אלישע רק לאחר הכרמל והשומרון (שם ב, כה'), אך ניתן לומר שסדר הארועים היה כפי שכתבנו, שכן בהופעת אלישע בגלגל נאמר: "ואלישע שב הגלגלה" - בעבר רגיל (ולא בעתיד מהופך) שמובנו עבר רחוק יותר, כלומר: אין הכוונה שמהכרמל שב לגלגל אלא, שבעבר שב לגלגל, וספור זה הוזכר מאוחר יותר (בפרק ד') בין שרשרת נסי אלישע.

אם נתבונן, נבחין שזהו מסלול הפוך מהמסלול שעשה אליהו עד הסתלקותו.

אליהו, שנבא על אחאב בשומרון, עמד בהר הכרמל והוביל את העם להכרה בקב"ה, הולך מהגלגל לבית אל, משם ליריחו, לירדן ומסתלק השמימה.

היניקה מאליהו באה לידי ביטוי גם בתוכן הניסים:

ניסי אלישע

ש

ניסי אליהו

כד הקמח	ויאכלו ויותירו (מל"ב, ד)
צפחת השמן	ריפוי המות שבסיר ע"י קמח (שם) נס ריבוי השמן (שם)

החייאת בן המארחת (האלמנה)	החייאת בן המארחת (השונמית)
שנלב"ע	שנלב"ע. (שם) "וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו". (שם יג, כא).
	ריפוי נעמן מצרעתו (מל"ב ה')
	- מצורע חשוב כמת.

בצורת ופתרונה בן רגע בכרמל	רעב ופתרונו בן רגע בשומרון
ע"י הורדת גשמים	ע"י ביזת מחנה ארם.

הורדת גשמים	ריפוי מעין יריחו. (מל"ב ב')
	הנחל הזה גבים גבים" (מל"ב ג')

הסתלק ברכב אש	"ויפקח ה' את עיני הנער והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבת אלישע"
	(מל"ב ו')

עונה לשליחי אחזיהו לשאלה:	עונה לשליחי בן הדד לשאלה:
"האחיה מחולי זה"	האחיה מחולי זה".

שרפת שליחי אחזיהו	הריגת ילדי בית אל ע"י דובים.
[אליהו מוזכר בהקשר זה בעל שיער]	[אלישע מוזכר בהקשר זה כקרח].

הקבלות אלו מחדדות את היחס בין אליהו ואלישע, ומראות לנו שאלישע השתמש באותם כוחות שינק מאליהו, אלא שניתב אותם לדרכו שלו כדלעיל.

אך לא את כל הכוחות מנתב אלישע לדרך שונה, בדברים מסויימים הוא פועל באותה דרך.

ניתן להבחין שבכל הנוגע לבית אחאב וכן כשהיה צורך לקדש את השם (או למנוע חילול ה') נקט אלישע בדרכו של אליהו שהיא בבחינת "יקב הדין את ההר".

הדבר בא לידי ביטוי בכמה מקומות:

כבר במפגש הראשון בין אלישע לבין דמות מבית אחאב (יהורם), במסע המלחמה של שלושת המלכים נגד מואב (מל"ב פ"ג), אנו מוצאים יחס של נטירה ועוינות כלפי בית אחאב בדברי אלישע: "מה לי ולך? לך אל נביאי אביך ואל נביאי אמך". ובהמשך אנו מוצאים התבטאות באותה לשון של אליהו: "חַי ה' צבאות אשר עמדתי לפניך כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא, אם אביט אליך ואם אראך". (השווה מל"א יז' א').

יחס עויין זה מופיע גם בפ"ו פסוק לב' בדברי אלישע על יהורם: "הראיתם כי שלח בן המרצח הזה להסיר את ראשי".

יש לציין שהיחס העויין הנ"ל הנו חד סטרי בלבד ויהורם מצדו התנהג בד"כ במורא ובכבוד כלפי אלישע. הדבר מתבטא בסגנון הדבור של יהורם שמתמש בביטוי "אבי" ביחס לאלישע (מל"ב ו, כא), ובכך שמזמין את גיחזי: "ספרה נא לי את כל הגדלות אשר עשה אלישע". (מל"ב ח, ד), וכן בעצם הקרבה של אלישע לשלטונות, שמתבטאת בדבריו לאשה השונמית: "מה לעשות לך, היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא?" (מל"ב ד, יג).

קו נוסף שהנחה את אלישע ללכת בדרכי אליהו ולנקוט במדה"ד הוא קידוש ה' (או מניעת חלול ה'). קו מנחה זה ניתן למצוא בכמה מקרים:

א. כאשר נערים קטנים מבית אל קוראים לעברו "עלה קרח עלה קרח" הוא קלל אותם בשם ה' ואז יוצאים דבים מהיער והורגים בהם. בקריאת הנערים כלפי אלישע "עלה קרח" טמון לעג לאלישע כנביא הממשיך את אליהו.

אליהו היה "בעל שער" (מל"ב א, ח), שעלה בסערה השמימה (שם פ"ב). אלישע לעומתו היה קרח ולא עלה לשמים. השוואה זו בין אלישע לאליהו, מגמתה ללעוג לאלישע ואולי לערער על כך שהוא שליח ה'. ניתן אולי לומר, שיש כאן גם לעג לאליהו, שהם טוענים שהוא לא עלה וזו סתם המצאה, ואומרים לאלישע בציניות שיעלה גם הוא. איך שלא נסביר, רואים כאן ערעור על נביאי ה' ויש בכך חלול ה' גדול. ב. הענשת גיחזי בצרעת שתדבק בו ובזרעו עד עולם בעקבות רדיפה אחר ממון.

אין הכוונה לרדיפה רגילה אחר ממון, אלא יש כאן הרבה מעבר לזה. נעמן ראה באלישע קוסם רגיל כמו שיש בארם, שאולי מקצועי וטוב יותר משאר הקוסמים, אך אין ביניהם הבדל מהותי. (לכן נעמן התאכזב קשות כאשר שמע את דרך הרפואה של אלישע ואמר: "הנה אמרתי: אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם ה' אלקיו והניף ידו אל המקום ואסף המצורע. הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל הלא ארחץ בהם וטהרתי" (מל"ב ה, יא-יב)). בגלל סיבה זו, היה חשוב לאלישע שלא לקבל ממון תמורת ריפוי נעמן, כדי שהדבר לא יתפרש כעבודת קוסם למשכורתו, אלא שיבין שיד ה' בדבר ואלישע רק שליחו ולכן לא מגיע לו ממון על כך. (יש לציין שגם כאן אלישע נוקט את לשונו ההחלטית של אליהו "חי ה' אשר עמדת לפניו" (מל"ב ה, טז)).

ואכן המסר הועבר ורואים כאן קידוש ה' אדיר, שנעמן שר צבא ארם עומד ומכריז: "כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם לה' " (שם יז').

וממילא, מובנת חומרת מעשהו של גחזי שלקח ממון מנעמן דוקא בהקשר זה, שגורם לחילול ה'. ומובנת טענת אלישע: "העת לקחת את הכסף?" (שם כו').

ג. העונש שאלישע מטיל על השליש בעקבות פקפוקו בקיום נבואת אלישע. השליש אמר: "היהיה הדבר הזה?" (מל"ב ז, ב). ואלישע אומר לו: "הנכה רואה בעיניך ומשם לא תאכל" (שם). ואכן זה מה שקרה, הנבואה התקיימה והשליש לא זכה לאכול ממנה, אלא "וירמסו אתו העם רשע וימח" (שם ר').

גם כאן אלישע פועל למניעת חלול ה', שעלול היה להווצר במקרה זה ע"י ערעור בהתגשמות הנבואה.

אם נסכם, נראה שכשאלישע נתקל בחילול ה' הוא פועל נגדו במדה"ד בכל תקיפותה.

אצל חז"ל רואים ביקורת על כך:

סוטה מז' ע"א - "ת"ר שלשה חלאין חלה אלישע, אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגיחזי בשתי ידיו ואחד שמת בו... ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידיו". כלומר, חז"ל מבקרים את אלישע, שדווקא הוא, שמייצג את מידת הרחמים, גם כשצריך לפעול במדה"ד, עליו לעשות זאת מתוך רחמים, ולמרות ששמאל דוחה, ימין צריכה לקרב.⁹

יחס הקב"ה אל אלישע

על מנת לדעת מה היה יחסו של הקב"ה לפעולותיו של אלישע, שבלטו במדת הרחמים שלהם, יש להתבונן בתגובת ה' לפעולות אלו.

באופן כללי רואים, שהקב"ה ביצע את כל "בקשות" אלישע לנסים מלבד שתי פעמים, שבהן אמנם נענה הקב"ה לאלישע, אך לא בשלב הראשון.

מיד לאחר הסתלקותו של אליהו, אלישע מנסה לחצות את הירדן חזרה ארצה.

וכאן הוא עומד בפני שעת מבחן גורלית, האם אכן "נחה רוח אליהו על אלישע"?

אלישע עושה מעשה זהה לשל אליהו "וירם את אדרת אליהו... ויכה את המים" (מל"ב ב, יד) אך אין תגובה, המים ממשיכים לזרום כרגיל. ורק כאשר אמר "איה ה' אלקי אליהו?" - רק אז - "ויכה את המים ויחצו הנה והנה".

---

9. ועיין במהרש"א על הגמ' המקבילה בסנהדרין קז ע"ב שכותב: "תלה הדחיה בשמאל והקרוב בימין, שבכל מקום השמאל רמז למדת הדין והימין לרחמים. וז"ש תהא שמאל שהיא מדת הדין - דוחה. והימין שהם מדת הרחמים - יקרב. ואמר לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידים - דהיינו שהפך גם את הרחמים לרוגז... וכו'".

פעם שניה שאלישע נתקל בחוסר תמיכה מצד הקב"ה אנו רואים אצל בנה של האשה השונמית. אלישע אמנם נענה כשבקש מהקב"ה שהשונמית תלד, אך מכאן והלאה רואים סדרה של מעין הסתר פנים, שמתחילה בעצם זה שהבן שהבטיח אלישע - מת. יתרה מזאת, אלישע לא ידע על כך מאת ה' אלא רק כאשר השונמית הגיעה אליו. ישנה כאן חריגה מהכלל שמציג לנו עמוס הנביא: "כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים" (עמוס ג, ז) ואלישע עצמו תמה על כך: "וה' העלים ממני ולא הגיד לי" (מל"ב ד, כז).

בנוסף על כל זה, אלישע שולח את גחזי לרפא את הנער ע"י הנחת המשענת על פני הנער, אך נסיון זה נכשל והילד לא קם לתחיה, אלא כאשר אלישע הגיע בעצמו והתפלל אל הקב"ה.

בפרקי דר' אליעזר (ל"ג) מתוארת תפילתו של אלישע: "רבש"ע, כשם שעשית נסים ע"י אליהו רבי והחיה את המת, כך עשה עמי והחיה הנער הזה".

מדרש זה מקשר למעשה בין שני המקרים הנ"ל (חציית הירדן והחייאתו של בן השונמית), שבשניהם אין הקב"ה נעתר לבקשתו אלא כאשר אלישע תולה את בקשתו בזכות אליהו.

בשלב זה עלינו לנתח מה המיוחד בשני המאורעות הללו.

לשם כך נעזר במדרש: "שלוש מפתחות הן: מפתח של רחם, מפתח של תחית המתים, מפתח של גשמים. ואין משליטן לבריה אלא לידו וכו' וכשהוא רוצה מוסרן לצדיקים.

של עקרה נתן לאלישע וכו' " (תנחומא ב' ויצא טז').

מדרש זה בא לומר שבדומה לאליהו, גם לאלישע ניתן "חופש פעולה". ננסה להבין את המשל של מסירת המפתחות ומתוך כך נוכל להבין טוב יותר את הנמשל. כאשר ראובן מוסר לשמעון מפתחות של מקומות חשובים ואינו מעונין ששמעון יפתחם אלא בשעת הצורך, הרי הוא מזהיר אותו בשעת מסירת המפתחות, וכן מעניש אותו או לפחות גוער בו, כשמשמש במפתחות מעבר לנדרש.

כך גם כאן, אלישע קבל את "חופש הפעולה" להשתמש במדת הרחמים משעת חציית הירדן ואז הזכיר לו ה' שלא ישתמש במדה זו בקצוניות, אלא יזכור את דרכו של אליהו ויאזן את הנהגתו בשמוש במדה"ד כשצריך.

הפעם השניה שה' מזכיר לאלישע שלא יקצין במדת הרחמים מופיעה, כאשר אלישע השתמש במדה זו בשעה שלא היה צריך להשתמש בה. ועל זה אנו מוצאים ענישה מסוימת לאלישע.

מקרה זה קרה בספור על בנה של האשה השונמית.

האשה השונמית ובעלה זכו לנס גדול, שהרי היו עקרים שנכספו עד מאד לילד, ונולד להם בן אחר היאוש. נס זה מקביל לנס הולדת יצחק (ואכן בפרק זה מפטירים בפרשת "וירא") ויש ביטויים בספור של השונמית, שמקבילים לביטויים בספור של פקידת שרה:

פקידת האשה השונמית

פקידת שרה

"ואברהם ושרה זקנים באים בימים..." "בן אין לה ואישה זקן".

"שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן" "למועד הזה כעת חיה את לשרה אשתך".
 חבבת בן".

"ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו" "ותהר האשה ותלד בן למועד הזה למועד אשר דבר אתו אלקים".
 כעת חיה אשר דבר אליה אלישע".

"ויגדל הילד ויגמל". "ויגדל הילד".

עד כאן הצדדים הדומים,

אך בהמשך ההשוואה רואים הבדל משמעותי!

"ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל" "ויהי היום ויצא אל אביו אל את יצחק".
 הקצרים".

אצל האשה השונמית נעדר מוטיב ההודאה ואצל אלישע לא מוצאים תוכחה על כך. וכאשר נס כזה גדול עובר בשתיקה, אין מקום למדת הרחמים, ומדת הדין פועלת. מובן איפוא, מדוע (כנראה) מת הילד. ומה הלאה? האשה מגיעה אל אלישע ובמקום לראות אצלה חזרה בתשובה, אנו רואים תופעה הפוכה – השונמית באה בטענות: "השאלתי בן מאת אדני, הלא אמרתי לא תשלה אתי" (מל"ב ד, כח) ואלישע ממשיך לפעול במדת הרחמים ומנסה להחיות את בנה, למרות שנעדרה כאן החזרה בתשובה. נוצר מצב, שבו אלישע משתמש בשני מפתחות (של רחם ושל תחית המתים) ואילו לקב"ה נשאר כביכול רק מפתח אחד (של גשמים) [מצב דומה

מצאנו אצל אליהו, שאף הוא השתמש בשנים מתוך שלושת המפתחות]. מצב זה הנו בלתי מתקבל על הדעת, כדברי חז"ל: "יאמרו שתיים ביד תלמיד ואחד ביד הרב?" (סנהדרין קיג' ע"א). ולכן הי' מגביל את אלישע ובכך מראה שהכל בא מהקב"ה, כמו שאומרים חז"ל: "אף אלישע אדם גדול היה, את מוצא, שכל הנסים שעשה אליהו, אלישע עשה כפליים... ובאה לו שעה ולא ידע כלום... הרי למדת שהכל מן הקב"ה, אם בקש ראו בנ"א ואם בקש שמעו וכו'" (אגדת בראשית ס"ט ב'). אין פלא אם כן, שהקב"ה לא מסייע בידי אלישע ורק כאשר אלישע, מתפלל ומכיר בכך שיש מקום גם למדת הדין של אליהו, ושאוּלִי הוא אכן הגזים (ע"פ פרקי דר"א), רק אז הי' מסייע לאלישע. יתכן גם, שאלישע בתפילתו לימד סנגוריא, ובכוחו הרוחני האדיר הצליח להטות את הכף למדת הרחמים אפילו במקרה כזה.

נספח: בואו של אליהו לעתיד לבוא

הרושם המתקבל עד כה, שישנה הסתייגות מדרכו הנבואית של אליהו והעדפת דרכו של אלישע. ואם כן, יש להבין: מדוע אנו כה מיחלים לבואו של אליהו לעתיד? מדוע מלאכי מכריזו: "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא"? למה שלא ישלח לנו נביא כמו אלישע למשל? מדוע בוא אליהו נתפס בקשר לגאולה, הרי אליהו קשור לדין ולפורענות! אם נתבונן בנבואת מלאכי בכללותה, נראה שהיא עוסקת בפורענות על ישראל:

"כי הנה היום בא בער כתנור, והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא, אמר הי' צבאות, אשר לא יעזב להם שרש וענף".
וכתוצאה מפורענות זו באה הנחמה: "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו'".

כלומר, תהליך הגאולה כולל פורענות נגד הרשעים בתחילתו, וישועה גדולה לצדיקים שנשארו - בסופו.

יוצא אפוא, שבוא אליהו אכן מסמל פורענות ומימוש מדת הדין, אך בכ"ז אנו מצפים לו בגלל הגאולה שתבוא אחריו, ואשר השלב של בוא אליהו הכרחי לעצם התממשותה. כמובן שכל הצפיה הזו נובעת מתוך שאיפה ותקוה שאנו לא נהיה כלולים בתוך אותה רשעה שתושמד ע"י "אליהו", אלא נהיה בין הצדיקים שיעברו תקופה קשה זו ויזכו לגאולה שתבוא אחריה (או לחלופין יתמו חטאים מן הארץ ולא חוטאים).

הסברנו מדוע אנו מצפים לאליהו למרות שפועל ע"פ מדת הדין. אך מדוע הקב"ה, שלא היה מעונין בדרך זו בימיהם של מלכי ישראל, יחזיר את אליהו שיפעל בגאולה העתידית? חז"ל אומרים על הנבואה המפורסמת בישעיה: "זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה".

גאולת "אחישנה" תגיע רק בתנאי שישראל יזכו כלומר יהיו במדרגה המתאימה.

בגאולה מעין זו עם ישראל מגיע למדרגה גבוהה מעצמו ללא התערבות חיצונית.

לעומת זאת, גאולת "בעתה" תגיע במועד מסוים גם אם ישראל לא נמצאים במדרגה הראויה. אך מכיון שגאולה היא תהליך שנועד לעשות את העולם מושלם, יש צורך ש"כל הרשעה כולה כעשן תכלה", ושבעולם יהיה רק צדק.

כאשר העולם לא יגיע מעצמו לידי כך שכל כולו יהיה צדק וינזוק בצדק, וכבר יגיע זמן הגאולה הסופית, יש צורך בהתערבות חיצונית של הקב"ה, שיעשה צעד דרסטי שישנה בבת אחת את העולם, ממצב שבו הרשעה שולטת, למצב שבו לא תהיה יותר רשעה. צעד דרסטי זה, פירושו פורענות, פירושו מוות של אלפי בני אדם בפרק זמן קצר, כמו תנור בוער ששורף קש לחלוטין (ע"פ תאורו של מלאכי). פירוש הדבר, שמדת הדין תמוצה עד תום והרשעים יוכרתו והצדיקים ישארו.

דרך זו תפעל רק בגאולה העתידית כשיגיע הקץ, ואז מתאים שיבוא אליהו ויפעל ע"פ דרכו. לא לפני כן, לא בימיהם של מלכי ישראל, אז נדחתה דרכו. בעתיד תהיה פורענות שתביא לעליה ברמתו הרוחנית של העולם, הן ע"י חיסול הרשעים והן ע"י תהליך של חזרה בתשובה, שיבוא כתוצאה מהפורענות: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", ואז תבוא הגאולה!!